Концептуальні основи рубіжної моделі протидії організованим злочинним угрупованням загальнокримінальної спрямованості

Яцкевич Руслан Вячеславович [1]

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Право	343.98

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19050436

Анотація. У статті наголошено, що реалізація державної політики щодо протидії злочинності вимагає формування цілісної та несуперечливої концепції протидії діяльності організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості. Звернута увага на те, що на сучасному етапі спостерігається тенденція до використання правоохоронними органами лінійної (реактивної) моделі протидії вчиненню різних кримінальних правопорушень, що не відповідає сучасному запиту зокрема, у частині протидії організованим формам злочинної діяльності. Виокремлено проблемні питання реалізації системної державної політики щодо протидії діяльності організованих злочинних угруповань на сучасному етапі. Систематизовано типові моделі правоохоронної діяльності, які обґрунтовуються вченими та поступово впроваджуються у практику роботи правоохоронних інституцій. Наголошено, що пропоновані моделі неспроможні забезпечити функціонування системної державної політики щодо протидії організованим формам злочинної діяльності. Окреслено окремі здобутки у межах реалізації програмних документів держави щодо формування політики протидії організованим злочинним угрупованням. Обґрунтована доцільність запровадження превентивно-системної моделі роботи правоохоронних органів за цим напрямом, зокрема, у формі рубіжної концепції (моделі) протидії злочинній діяльності, яка вчиняється в організованих формах. Сформульовано визначення рубіжної концепції (моделі) протидії діяльності організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості. Обґрунтована структура та надана коротка характеристика відповідної системи рубежів, які утворюють внутрішню структуру такої моделі. Детально проаналізовано напрями оптимізації соціального та культурологічного рубежів.

Ключові слова: державна політика протидії злочинності; моделі протидії злочинності; організовані злочинні угруповання; рубіжна концепція; оперативно-розшуковий рубіж.

[1] доктор філософії за спеціальністю 081 – Право, перший заступник начальника Департаменту внутрішньої безпеки, Національна поліція України, ORCID: 0009-0008-9352-7077

Conceptual Foundations of the Frontier Model for Counteracting Organized Criminal Groups of General Criminal Orientation

Abstract. The article emphasizes that the implementation of state policy aimed at combating crime requires the development of a coherent and consistent concept for counteracting the activities of organized criminal groups of a general criminal orientation. Attention is drawn to the fact that at the present stage there is a tendency for law enforcement agencies to use a linear (reactive) model of counteracting various criminal offenses, which does not meet contemporary needs, particularly in terms of combating organized forms of criminal activity. Problematic issues in the implementation of a systemic state policy for counteracting the activities of organized criminal groups at the present stage are identified. Typical models of law enforcement activity that are substantiated by scholars and gradually introduced into the practice of law enforcement institutions are systematized. It is emphasized that the proposed models are incapable of ensuring the functioning of a comprehensive state policy aimed at counteracting organized forms of criminal activity. Certain achievements within the framework of implementing the state's program documents concerning the formation of a policy for counteracting organized criminal groups are outlined. The expediency of introducing a preventive and systemic model of law enforcement activity in this area is substantiated, in particular in the form of a frontier concept (model) for counteracting criminal activity committed in organized forms. A definition of the frontier concept (model) for counteracting the activities of organized criminal groups of a general criminal orientation is formulated. The structure of such a model is substantiated and a brief description of the corresponding system of frontiers that form its internal structure is provided. Particular attention is given to the analysis of directions for optimizing the social and cultural frontiers.

Keywords: state policy of combating crime; models of counteracting crime; organized criminal groups; frontier concept; operational and investigative frontier.

Вступ

Реалізація державної політики щодо нейтралізації діяльності різних типів організованих злочинних угруповань вимагає обрання цілісної та системної моделі відповідної діяльності правоохоронних інституцій. У попередніх наукових дослідженнях нами аналізувалась інституційна система протидії організованим формам злочинної діяльності, яка має спрямовувати свій функціональний потенціал у межах єдиної концепції, оскільки саме це робить вказану систему реально дієвою. Необхідно наголосити, що протягом тривалого часу у контексті протидії організованим злочинним угрупованням відповідна система працювала за лінійною моделлю (виявлення – розслідування – притягнення до кримінальної відповідальності – виконання кримінального покарання – постпенітенціарний контроль). Звідси і сформовані усталені у теорії оперативно-розшукової діяльності підходи: «від злочину до особи» та «від особи до злочину». При цьому, недостатня увага приділялась комплексним заходам профілактичної спрямованості, не зважаючи на систематичну постановку цього питання вченими, зокрема, й на ідеологічному та культурологічному рівнях, а також постпенітенціарного контролю за особами, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, адже його базовим інструментом залишається здійснення адміністративного нагляду, який через завантаженість працівників правоохоронних органів доволі часто має формальний характер.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на викладене, а також обраний державою курс на зміну філософії роботи правоохоронних органів, протягом останніх років здійснювалась значна кількість наукових пошуків щодо обґрунтування оптимальної моделі роботи правоохоронних органів у сучасних умовах. Аналітичне

опрацювання наукових джерел свідчить, що вченими пропонується широкий спектр моделей організації роботи правоохоронних органів, а також протидії різним видам кримінальних правопорушень, зокрема: емпірична модель протидії домашньому насильству [2], модель здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад [8], профілактична модель, заснована на концентрації на місцях вчинення дрібних правопорушень [9], моделі поліцейської діяльності, керовані розвідувальною аналітикою [5], інтегрована модель поліцейської діяльності [6], концепції поліцейської діяльності, заснованої на доказах [11], моделі поліцейської діяльності, що здійснюється на підставі прогнозів [10].

Наголосимо, що наведений нами перелік не є вичерпним, адже науковці активно досліджують досвід правоохоронної діяльності інших країн та здійснюють спроби адаптувати його до вітчизняної правоохоронної практики. У контексті цього слушно також звернути увагу, що в окремих випадках пропоновані моделі не є новими чи передовими напрацюваннями поліцейських інших держав, як-от «теорія розбитих вікон» та не завжди підтверджують свою актуальність і доречність у практичних мовах. Крім того, принагідно звернути увагу, що використання таких моделей більшою мірою орієнтоване на протидію адміністративним правопорушенням, кримінальним проступкам та злочинам невеликої тяжкості, для яких характерна ситуативність, відсутність чіткого планування та подальшої стратегії розвитку злочинної діяльності, раптовість умислу, неорганізований характер тощо. Саме тому, аналіз змісту таких моделей свідчить, що вони не можуть бути основою і стратегічним концептом діяльності системи державних інституцій, спрямованих на протидію організованим формам злочинної діяльності.

Результати. Необхідно зауважити, що у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року, відзначається, що відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, розбалансоване та застаріле нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм та методів боротьби із таким явищем призводить до зростання проблем, пов’язаних із організованою злочинністю та низького рівня ефективності боротьби з нею. Фактично, на момент прийняття відповідної стратегії державою було констатовано: *по-перше,* неналежну ефективність державних інституцій щодо протидії різним формам організованої злочинності; *по-друге,* відсутності на державному рівні стійкої та дієвої системи протидії діяльності організованих злочинних угруповань; *по-третє,* зростання рівня загроз від організованої злочинності. Принагідно наголосити, що з моменту ухвалення відповідної стратегії та констатації відповідних характеристик щодо стану оперативної обстановки за вказаним напрямом вжита значна кількість заходів, які спрямовані на посилення державної політики та спроможності системи кримінальної юстиції протидіяти загрозам організованої злочинності: *по-перше,* посилення заходів кримінально-правового впливу на організовану злочинність; *по-друге,* структурно-функціональна перебудова правоохоронних органів у частині спеціалізації та розширення компетенцій щодо протидії організованим формам злочинної діяльності, що корелюється із положеннями Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020, у якій відзначено, що держава забезпечить реформування Національної поліції України шляхом посилення кримінальної поліції та органів досудового розслідування, зокрема у сфері боротьби з організованою та транснаціональною злочинністю; *по-третє,* впровадження у діяльність правоохоронних органів нових інструментів роботи, які спрямовані на оптимізацію

виконання оперативно-розшукової функції щодо протидії організованим злочинним угрупованням.

Крім того, у стратегії наголошено, що її метою є побудова ефективної системи боротьби з організованою злочинністю, що складається із підсистем правового, інституційного, наукового, інформаційно-аналітичного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення, координації та взаємодії, контролю, а також міжнародного співробітництва. У той же час, аналіз цієї Стратегії свідчить про превалювання реактивного підходу, а, фактично, реагування на уже існуючі загрози із боку організованої злочинності, що потребує аналізу можливості запровадження альтернативних моделей та стратегічних рішень. Одним із таких стратегічних рішень може стати розроблення та апробація рубіжної концепції протидії організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості як комплексної превентивно-системної моделі протидії діяльності організованих злочинних угруповань.

Необхідно звернути увагу, що спроба обґрунтування рубіжної моделі була здійснена Д.Г. Михайленком у контексті формування цілісної концепції протидії корупційним правопорушенням [4]. Водночас наголосимо, що автором така модель не обґрунтовувалась крізь призму функціонування інституційної антикорупційної системи, а досліджувалась як багаторубіжний механізм правової протидії корупції, яка має трирубіжну структуру.

Аналізуючи це питання у ширшому контексті, слушно відзначити, що на системному рівні рубіжна концепція характеризується формуванням правових, організаційних та інституційних рубежів, які з забезпеченням принципу наступальності та системності обмежують можливості формування нових організованих злочинних угруповань, самовідтворення уже існуючих кримінальних структур та нейтралізацію їх кримінальної протиправності. Зважаючи на викладене, на нашу думку, можна відзначити, що *рубіжна концепція (модель) протидії діяльності організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості* – це комплексна система кримінологічних, організаційно-правових та оперативно-стратегічних заходів, спрямованих на формування багаторівневих інституційних рубежів, які блокують ключові ресурси, механізми функціонування та відтворення організованих злочинних угруповань. Центральною ідеєю такої концепції є не просто ліквідація окремих організованих злочинних угруповань чи нейтралізація кримінальної активності їх учасників, а створення системи бар'єрів (рубежів), які: *по-перше,* обмежують ресурсну базу організованих злочинних угруповань; *по-друге,* руйнують організаційну структуру ієрархічних та мережевих організованих злочинних угруповань; *по-третє,* нейтралізують функціонування традиційних механізмів комунікації та прийняття рішень щодо особливостей кримінального менеджменту між ключовими лідерами кримінального середовища; *по-четверте,* нейтралізують функціонування чи унеможливлюють використання механізмів використання активів, які сформовані за результатами організованої злочинної діяльності; *по-п'яте,* мінімізують ризики відновлення організованого злочинного угруповання внаслідок застосування заходів оперативно-розшукового та кримінально-правового впливу.

Продовжуючи аналіз, слушно запропонувати типову структуру відповідної моделі, яка може включати такі структурні блоки:

Соціально-культурологічний рубіж, який спрямовується на мінімізацію соціальних та культурно-ідеологічних чинників, що сприяють формуванню нових організованих злочинних угруповань та поповнення кадрового резерву вже існуючих кримінальних структур. Необхідно зауважити, що ми не акцентуємо детальної уваги на формуванні конкретних напрямів реалізації відповідних напрямів та використання інструментів забезпечення його функціонування, оскільки це питання активно досліджується у межах кримінологічної науки, зокрема, й щодо розроблення відповідних моделей

загальної профілактики злочинності. Водночас, зважаючи на існуючий стан оперативної обстановки та розвиток різних типів соціальних медіа, необхідно виокремити елементи, які наразі мають стати одним із пріоритетів впливу у межах реалізації вказаного блоку, а саме:

- вжиття заходів щодо недопущення поширення та популяризації кримінальної субкультури у суспільстві через різні типи соціальних медіа. Актуалізація цього питання зумовлюється тим, що проведений моніторинг контенту у відповідних медіа свідчить про формування таких стійких тенденцій: а) ідеалізація та романтизація способу життя та системи цінностей окремих лідерів кримінального середовища, зокрема, й «ворів в законі» різних формацій, що формує психологічне викривлення сприйняття окремими членами суспільства їх способу життя, що особливо негативно впливає на молодь, яка знаходиться у стані пошуку власної соціальної ідентичності; б) детальне ознайомлення у формі пропаганди із нормами та правилами пенітенціарної субкультури, зокрема, в окремих випадках такий контент продукується особами, які у даний час відбувають покарання у виді позбавлення волі, що не лише забезпечує популяризацію кримінальної субкультури, а й демонструє неспроможність адміністрації установ виконання покарань забезпечити належне дотримання режиму виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі; в) демонстрація розкішного способу життя осіб, які повністю асоціюють себе із кримінальним середовищем, що формує у свідомості громадян прагнення до отримання прибутків протиправним шляхом, тощо;

- соціологічний та кримінологічний аналіз криміногенного потенціалу окремих соціальних груп. Реалізація цього напряму актуалізується зокрема й з причини збройної агресії проти України, внаслідок якої формуються прошарки:

а) тимчасово переміщених осіб, які не завжди здатні у силу психологічних та економічних причин адаптуватись до нормального життя в інших регіонах та в окремих випадках можуть бути кадровим резервом для різних типів організованих злочинних угруповань. У контексті цього, можна солідаризуватись із позицією науковців, які звертають увагу, що вимушене внутрішнє переміщення є одним із видів міграції населення, яке тягне за собою різні негативні наслідки. ВПО стикаються із розривом сталих соціальних зв'язків із близькими та родичами, втратою роботи та житла, втратою фінансових заощаджень и матеріальних цінностей, стресом через адаптацію до подій, що сталися у їх житті внаслідок окупації «малої батьківщини» тощо. Ці обставини можуть спонукати особу у конкретній життєвій ситуації до вчинення кримінального правопорушення [7];

б) осіб, які мають значний досвід участі у бойових діях та за певних обставин не змогли повернутись до попереднього соціально корисного способу життя, на що раніше уже зверталась увага дослідниками [3]. Аналізуючи питання організованої злочинності в умовах воєнного стану, Н.Ф. Войтович відзначає, що соціальна категорія потенційних суб'єктів таких злочинів розширюватиметься за рахунок ветеранів війни та інших осіб із посттравматичним стресовим розладом, які через труднощі адаптації до мирного життя, можуть долучатися до існуючих злочинних угруповань або створювати нові. Відповідно, існує висока ймовірність посилення кримінального насильства між організованими злочинними групами, а також активізації насильницьких методів їхньої діяльності щодо фізичних і юридичних осіб. Зокрема, зростання випадків бандитизму, вимагання, підривів банкоматів та об'єктів критично важливої міської інфраструктури[1].

Ключовим завданням вказаного блоку рубіжної концепції є формування передумов та системи дієвих соціальних, культурних, ідеологічних та інших заходів, які, переш за все, спрямовані на недопущення криміналізації населення та перетворення злочинної діяльності у сталу соціальну практику для окремих категорій осіб, оскільки, як свідчить

історичний досвід різних країн щодо повоєнного відновлення, перехід від автономної до групової злочинної діяльності у такі періоди відбувається доволі швидко.

Нормативно-правовий рубіж, який передбачає формування системної законодавчої моделі протидії діяльності організованих злочинних угруповань, яка повинна включати: а) дієві правові механізми кримінально-правової протидії організованим формам злочинної діяльності; б) формування чіткої та достатньої системи повноважень, функцій та компетенцій відповідних правоохоронних органів щодо протидії діяльності організованих злочинних угруповань; в) визначення регуляторних, контрольних та інших інструментів, які спрямовуються на нейтралізацію інфраструктурних елементів, що забезпечують діяльність організованих злочинних угруповань. У контексті цього, коротко зауважимо, що значним кроком щодо посилення такого блоку відповідної рубіжної концепції стало внесення відповідних змін та доповнень до КК України, які спрямовані на: а) нейтралізацію діяльності лідерів організованих злочинних угруповань; б) мінімізацію впливу «ворів в законі» та інших суб'єктів підвищеного злочинного впливу на соціально-економічні процеси, а також криміналізацію діянь, які забезпечували координацію кримінального середовища та формування інфраструктури його діяльності. Принагідно звернути увагу, що вказані зміни були сприйняті вченими доволі неоднозначно та доволі часто критикувались через використання оціночних понять, включення до структури кримінального закону термінологічних конструкцій, які мають сленговий характер, а також нечітку визначеність об'єктивної сторони відповідних складів кримінальних правопорушень. У той же час, погоджуючись із окремими наявними недоліками кримінально-правового регулювання цього питання, слушно звернути увагу, що опрацювання аналітично-статистичних даних Департаменту стратегічних розслідувань України свідчить, що формування системного кримінально-правового підходу дало суттєві прикладні результати щодо повідомлення про підозри та притягнення до кримінальної відповідальності лідерів кримінального середовища. Так, за результатами проведених оперативно-розшукових заходів і досудових розслідувань у 2025 році повідомлено про підозру 57 особам по злочинам, які пов'язані з діяльністю злочинних організацій та суб'єктів злочинного впливу. Аналіз статистичних даних свідчить про цілеспрямовану концентрацію зусиль правоохоронних органів на найбільш суспільно небезпечних проявах організованої злочинності, а саме:

33 підозри – за ст. 255-1 КК України (встановлення або поширення злочинного впливу), що підтверджує пріоритетність викриття так званих «суб'єктів злочинного впливу» та осіб, які здійснюють координуючу роль у кримінальному середовищі;

18 підозр – за ст. 255-2 КК України (організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці), що свідчить про результативність документування саме основи злочинних угруповань;

5 підозр – за ст. 255-3 КК України (звернення за застосуванням злочинного впливу), що демонструє викриття механізмів використання кримінального авторитету для вирішення конфліктів та впливу на процеси у суспільстві;

1 підозра – за ч. 5 ст. 255 КК України (створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній, вчинене особою, яка здійснює злочинний вплив або є особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі»), як результат масштабної багатоепізодної роботи з установлення ієрархічних та функціональних зв'язків.

Зазначені показники свідчать не про поодинокі факти, а про стійку динаміку активного наступу на організовану злочинність, із фокусом не лише на виконавців, а передусім на: лідерів злочинного середовища; осіб, які здійснюють злочинний вплив; організаторів та координаторів протиправної діяльності.

Оперативно-розшуковий рубіж, який передбачає ранню профілактику та своєчасне виявлення організованих злочинних угруповань загальнокримінальної спрямованості. Наголосимо, що основними інструментами забезпечення функціонування такого рубежу є: *по-перше,* агентурно-оперативна робота оперативних підрозділів із акцентуванням уваги на використанні штатних негласних працівників; *по-друге,* кримінальний аналіз; по-третє, використання оперативно-технічних заходів. Більше того, наголосимо, що ефективність реалізації такого рубежу вимагає взаємодоповнення та комплексного використання таких інструментів, що, на сучасному етапі, знайшло своє відображення у концепції кримінальної розвідки. Не зупиняючись детально на аналізі цього рубежу, оскільки це питання буде висвітлене нами у подальших наукових дослідженнях, відзначимо, що його основною функціональною спрямованістю є своєчасне виявлення та вжиття комплексу наступальних негласних заходів, спрямованих на недопущення інституційного зміцнення та формування розгалуженої інфраструктури функціонування організованих злочинних угруповань.

Висновки. Підсумовуючи викладене, коротко звернімо увагу, що впроваджені наразі концепції та моделі діяльності правоохоронних органів не можуть повною мірою забезпечити системний наступальний вплив на організовану злочинність загальнокримінальної спрямованості, що вимагає розгляду можливості апробації рубіжної концепції, яка повинна функціонувати на основі принципів: а) системності; б) наступальності та випереджувального впливу; в) широкого застосування негласних сил та засобів; пріоритетної нейтралізації ресурсної та інфраструктурної складової функціонування організованих злочинних угруповань.

Список використаних джерел

1. Войтович Н.Ф. Організована злочинність в умовах воєнного стану: сучасні виклики та наукові орієнтири. *Успіхи і досягнення в науці.* 2025. №9. С.50-61
2. Горбач-Кудря І.А. Емпірична модель протидії домашньому насильству. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2020. №2. С.55-67
3. Мартиненок Д.О. Криміналістична класифікація злочинних угруповань парамілітарного типу. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2020. №4. С.85-90
4. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2017. 582 с.
5. Мовчан А.В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії.* 2018. Випуск 1. С.17-22
6. Солнцева Х.В. Удосконалення організаційного аспекту інтегрованої поліцейської діяльності у країнах Балтії: сучасний погляд. *Юридичний бюлетень.* 2021. №22. С.112-124
7. Тарасенко Ю.М. Злочинність внутрішньопереміщених осіб в Україні як нове явище кримінальної дійсності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія. Право.* 2018. Випуск 50. Том 2. С.91-95
8. Федчак І.А. Керівні принципи здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2023. Том 34 (73). №3. С.92-96
9. Федчак І.А. Сутність та характеристика моделі скоєння кримінальних правопорушень через зосередження роботи поліції в місцях концентрації незначних правопорушень. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції.* 2023. №2. С. 190-196

10. Федчак І.А. Цикли (етапи) процесу моделі правоохоронної діяльності, що здійснюється на підставі прогнозів. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. №6. С.562-565.
11. Федчак І.А. Щодо використання під час реалізації оперативно-розшукової діяльності концепції поліцейської діяльності заснованої на доказах. *Правові новели.* 2024. №22. Том 3. С.70-76